

ST. SZOBER, C. NIEWIADOMSKA, C. BOGUCKA

NAUKA PISOWNI

WE WZORACH I ĆWICZENIACH

ZESZYT II

B

WYDANIE DZIEWIĄTE

NAKLAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA - KRAKÓW - LUBLIN - ŁÓDŹ
PARYŻ - POZNAŃ - WILNO - ZEPANE

ST. SZOBER, C. NIEWIADOMSKA, C. BOGUCKA

NAUKA PISOWNI

WE WZORACH I ĆWICZENIACH

ZESZYT II

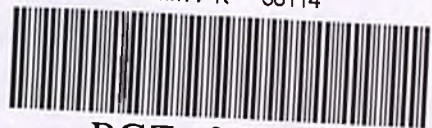
B

WYDANIE DZIEWIĄTE

NAKLAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA — KRAKÓW — LUBLIN — ŁÓDŹ
PARYŻ — POZNAŃ — WILNO — ZAKOPANE

Biblioteka Pedagogiczna w Radomiu
nr inw.: K - 38114

BGZs 38114

Do udostępnienia
tylko w Czytelni

Cyf. podrozdział

38114
801.1

SKŁADY GŁÓWNE:
„THE POLISH BOOK IMPORTING Co., INC.” — NEW YORK
„KSIĘGARNIA POLSKA NA ŚLĄSKU, Sp. Akc.” — KATOWICE
1926

Zakł. Graf. B. Wierzbicki i S-ka, Warszawa.

SPIS RZECZY.

VII. Pisownia przedrostka i przyrostka:	Str. 1
a) Podział wyrazów na pnie, przedrostki i przyrostki.	
b) Pisownia niektórych przedrostków.	
c) Pisownia niektórych przyrostków.	
d) Przenoszenie wyrazów.	
VIII. Rzeczownik	20
a) Wielkie litery.	
b) Odmiana rzeczownika.	
c) j — ja, ji, yj.	
IX. Przymiotnik	34
a) Wielkie litery.	
b) Końcówki deklinacyjne.	
c) Liczebnik.	
X. Czasownik	45
a) Pisownia bezokolicznika.	
b) Czas teraźniejszy.	
c) Czas przeszły.	
d) Czas teraźniejszy i tryb rozkazujący.	
e) Powtórzenie.	
f) Imiesłowy.	
XI. Przysłowki i przyimki.	58
a) Przysłówek <i>nie</i> .	
b) Niema, — nie ma.	
XII. Dyktanda	I—VIII

VII. Pisownia przedrostków i przyrostków. Rozdzielanie wyrazów.

a. Podział wyrazów na pnie, przyrostki i przedrostki.

191. Przepisz, wypisz podkreślone i jednakowo zakończone wyrazy, — zastanów się, czy te zakończenia mają jakie znaczenie. ¹⁾

Stary stolarz i slusarz w wielkiej żyli przyjacieli, obaj służyli w wojsku i lubili opowiadać dawne dzieje. Jeden był starwny rebacz, nazwał swoją szabelkę krupidło i bardzo szanował tę starą pamiątkę. Kowal przez długie lata był tułaczem i na obczyźnie żywiło go ko-wadło, które z tego powodu uważał za najpożyteczniejsze narzędzie.

192. Zakończ podług wzoru następujące wyrazy i zastanów się, co te zakończenia oznaczają.

<i>biblioteka — bibliotekarz</i>	<i>zbierać — zbieracz</i>	<i>myć — mydło</i>
<i>druk —</i>	<i>działać —</i>	<i>szyć —</i>

¹⁾ Częstka arz w tych wyrazach oznacza człowieka, który pracuje w jakimś zawodzie, a nazwa pracownika pochodzi od nazwy przedmiotu, z którym on ma do czynienia, np. stół — stolarz, druk — drukarz. Częstka acz oznacza także człowieka: tułać — tułacz, zbierać — zbieracz. Częstka dło oznacza narzędzie czynności, np. kadzić — kadzidło, myć — mydło.

dziennik —
koszyk —
kram —
młyn —

poszukiwać —
przepisywać —
trąbić —
kopać —

kropić —
jeść —
kować —
sznurować —

Końcowa część wyrazu, spotykana w całym szeregu wyrazów i mająca stałe znaczenie, nazywa się przyrostkiem.

193. W następujących wyrazach podkreśl przyrostki i wytłumacz ich znaczenie.

mędrzec	mądrość	dworek	sinawy
małec	małość	dolek	żółtawy
starzec	starość	worek	białawy
pocxciwiec	pocxciwość	kawalek	niebieskawcy

194. Od następujących wyrazów, według podanego wzoru, utwórz nowe.

skąpy — skąpiec	burzyć — burzyciel	nastąpić — następca
leniwy —	dręczyć —	klamać —
szcześliwy —	oskarżyć —	sprawić —
szalony —	pocieszyć —	zławić —
ulubiony —	nauczyć —	dzierżawić —

195. Od następujących wyrazów utwórz inne, usuwając przyrostek, podobny wzoru.

strzelić — strzał	ludny — lud	lotny —
kroczyć —	ładny —	senny —
skoczyć —	rzędny —	rozumny —

196. Przepisz, wypisz podkreślone wyrazy, mające jednakową częśćkę na początku, i powiedz, co ta częśćka oznacza.

U podnóza góry znalazłem dosyć głębokie podziemie, które mi się wydało dobre na obronną jaskinię. Przywołalem więc chłopców i przysunęliśmy przed otwór duży kamień, potem odmieliśmy piasek i odrzućili łopatkami drobny żwir, a na koniec otoczyliśmy wejście kołczastem przedmurzem z cierniowych gałązek. Na tej pracy zeszło nam całe przedpołudnie.

Początkowa część wyrazu, mająca zawsze jednakowe znaczenie, nazywa się przedrostkiem.

197. W następujących wyrazach podkreśl przedrostki i wytłumacz ich znaczenie.

przedmieście | poddasze | odpędzić | obszyć | przyciasny

przedpiekle	podwale	odnieść	objąć	przygruby
przedmurze	podgardle	odwieźć	obwinać	przystróth

198. Od następujących wyrazów zapomocą odpowiednich przedrostków utwórz nowe.

swit — przedswit	pisać — podpisać	śliczny — prześliczny
pokój —	kreślić —	różny —
mowa —	sunąć —	cudny —
smak —	łazić —	wyborny —

199. Zmień znaczenie następujących wyrazów, zmieniając ich przedrostki podług wzoru.

kończyć — zakończyć — wykończyć, dokończyć, skończyć.

palić	kręcić	liczyć	brać
pisać	ławić	darować	gubić

200. Przepisz następujące wyrazy, podkreślając i oddzielając, podług wzoru, przedrostki i przyrostki.

wóz	góra	dół	powrót	ród
wóz-ek	górniki	doleki	odwrót	naród
po-wóz	wzgórze	padół	przewrót	rodak
po-wóz-ik	pagórek	wądół	wywrót	zarodek

król	mowa	robota	sąd
królewicz	odmowa	robotny	przesąd
królowa	przemowa	robotnik	sądownik
królowna	przedmowa	wyrobnik	podśudek
królować	wymowny	parobek	pod sądny

Część wyrazu, która pozostaje po usunięciu przedrostków i przyrostków i która już nie daje się rozłożyć, nazywa się pnem albo pierwiastkiem wyrazu.

Pień, przedrostek i przyrostek nazywamy częstkami znaczeniowymi wyrazu. Dlaczego?

Od części znaczeniowych odróżniać należy sylaby, na które rozkładamy wyraz przy wymawianiu, np. wó - zek.

201. Następujące wyrazy rozdziel na ich części znaczeniowe i sylaby.

chłop	lot	włacz	las
chłopiek	złot	włacić	leśny
chłopisko	lotny	włab	leśisty
chłopski	lotnik	wyrąbanie	Polesie

Widzimy, że części znaczeniowe wyrazu i sylaby niezawsze zgadają się z sobą.

b. Pisownia niektórych przedrostków

202. Przepisz, podkreślając wyrazy z przedrostkami roz i bez. Wypisz je i zwróć uwagę, czy zawsze jednakowo i wyraźnie wymawiasz w tych przedrostkach z.

Cudny maj; tysiąc kwiatków rozkwitło na łące, rozspiewały się ptaki i koniki polne, słońce jasno świeci i grzeje, rozkosz ogarnia wszelkie stworzenie na świecie, od bezbronnej trawki i muszki do drapieżnego jastrzębia i wilka. Jak to dobrze, że trawka nie wie o kosiarzach i czuje się bezpieczną i szczęśliwą. Czyby pomogła jej rozpaść i bezradny smutek?

203. Przepisz, podkreślając przedrostki bez- i roz-.

rozbiór	rozprawa	bezmyślny	bezplatny
rozmowa	roztopny	bezduszny	bezenny
rozdział	rozszerzyć	bezębny	bezkarny
rozgłos	rozstanie	bezgraniczny	bezstronny

Przedrostki bez- i roz- piszą się zawsze przez z.

204. Przepisz, podkreślając wyrazy z przedrostkami: ob-, od-, pod-, nad-, przed-, w-. Wypisz je i zwróć uwagę, czy końcowe b, d i w odpowiada zawsze wymowie.

Nie poznasz rysunku, tak go przerobiłem: najpierw obciąłem brzeg uszkodzony, z boku dodałem wieżyczkę, tam odjąłem kawałek muru, podsunąłem bliżej waty, góry odsunąłem wdal, nadsztukowałem niektóre części ruin, wprawiłem parę okien, wykopałem jakieś resztki ostrakolu, całość objąłem szerszym krajobrazem, i zrobił się zamek, który ci przedstawiam. Przyznaj, że zasłużyłem na pochwałę.

Przedrostki ob-, od-, nad-, przed-, pod-, w- piszą się zawsze bez zmiany.

205. Przepisz i dokończ, najpierw podkreślając przedrostki ob-, od-, pod-, nad-, przed-, w-, a następnie dodając je podług wzoru.

obmyć	odbierać	podbijać
oblać	oddawać	poddawać
— szyć	— suwać	— pierać
— sadzić	— pożyczyc	— trzymać
— siewać	— trącać	— szyc
— kłuwać	— ciąć	— słuchać
— sypać	— krajać	— cesać
— rzucić	— chodzić	— pisać

nadbrać	przednówek	wlizać
nadłamać	— zniówek	— dawać
— kładać	— stawienie	— gładać
— psuć	— mieścić	— pijać
— pisać	— pokój	— ciągać
— pilnować	— sionek	— toczyć
— syłać	— świt	— kopać
— korzystać	— smak	— skoczyć

Wytlumacz, przed jakimi spółgłoskami b, d i w słyszysz bez zmiany, a kiedy je wymawiasz, jak p, t i f.

206. Przepisz, wypisz podkreślone wyrazy i porównaj w nich pisownię przedrostków.

Spadając z konia, jeździec złamał nogę i nie mógł poruszyć się z miejsca. Noc nadchodziła. Ze wzruszeniem nasłuchiwał każdego odgłosu w nadziei, że ktoś zbliży się w tę stronę. Wschodzący księżyc dodał mu otuchy, rozpraszając ciemności. Biedak westchnął ciężko nad swą smutną dolą, ale spokojniej oparł głowę na twardem wozglowiu z kamienia, pewny, że pomoc zjawi się prędzej czy później.

Przedrostki z-, wz-, wez- przed spółgłoskami dźwięcznymi piszemy, zgodnie z wymawianiem, przez z, — przed spółgłoskami zaś bezdźwięcznymi — zgodnie z wymawianiem — przez s.

207. W następujących wyrazach podkreśl przedrostki z- (s-), wz- (ws-), wez- (wes-) i wytłumacz ich pisownię.

zbiierać	spadać	wzburzyć	wskazać	wzbrać	wesprzeć
zwoląć	spuszczać	wzgardzić	wstrzymać	wozglowie	westchnąć

208. Od następujących wyrazów utwórz nowe przez dodanie, podług wzoru, odpowiednich przedrostków.

<u>z</u> sypać	<u>z</u> stracać	<u>wz</u> biierać	<u>wz</u> spomagać
— surwać	— pedzić	— lecieć	— trząsnąć
— sumować	— chować	— niecić	— chodzić
— szyc	— cedić	— ruszyć	— pominąć
— heblować	— cesać	— mocnić	— piąć się
— hańbić	— chodzić	— dychać	— pierać

Przedrostek z- przed s, ś, sz wbrew wymowie piszemy przez z-, nap. zszyć, zsuwać, zsinieć.

209. W następujących wyrazach podkreśl przedrostki.

ściąć	ścierpieć	ściek	ściganie
ściskać	ściemnieć	ścisk	ściąganie

Przedrostek z- przed spółgłoską ć piszemy przez ś- zgodnie z wymawianiem.

c. Pisownia niektórych przwrostków.

- Przepisz, podkreślając w rzeczownikach przyrostki -arz, -erz. Wypisz te wyrazy, oznaczając rodzaj zapomocą zaimka ten, ta, to.

Bogaty młynarz śliczny dom sobie zbudował: murarze wzniesli murywane ściany, blacharz dach pokrył, ślusarz poprawił zamki, szklarz okna wstawił, malarz pomalował pięknie okiennice, i dworek już zdaleka widać wśród zieleni brzoza i topoli. Za domkiem stanął śpichlerz i inne zabudowania. Na stodołce zagnieżdżyły się zaruszki, nad oknami jaskółki, a wróble koło śpichlerza.

Przyrostki -arz i -erz rzeczowników męskich piszą się zawsze przez rz.

211. Od podanych wyrazów utwórz inne, dodając przyrostek -arz, -erz.

handlować —	garbować —	komin —	wrzeźbu —
szeglować —	piec —	młyn —	siodło —

212. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem -stwo, -two. Wypisz podkreślone wyrazy, oddzielając przyrostek.

Nasze myśliwskie bractwo urządziło wielkie polowanie. Zjechało się całe sąsiedztwo. Znany z męstwa i przezworności pan Andrzej objął dowództwo nad tą strzelecką

drużyną, pod warunkiem zupełnego ze strony wszystkich posłuszeństwa. Gdyśmy weszli do lasu, była taka cisza, jakby ptactwo, przerażone niebezpieczeństwem, pokryło się w swych gniazdach. Lecz nie o ptaki nam przecież chodziło, nad groźniejszym nieprzyjacielem pragnęliśmy zwycięstwa.

Jakie spółgłoski widzisz tutaj przed przyrostkiem -two?

213. Przepisz, podkreślając lub dodając przyrostek -stwo; zastanów się nad znaczeniem wyrazów w każdej kolumnie.

chłop —	bohater —	tokarz —
pan —	kłamca —	malarz —
rycerz —	pochlebca —	snycerz —
mieszczanin —	nauczyciel —	kowal —

214. Do następujących wyrazów dodaj przyrostek -stwo, zwróć uwagę na zmiany, jakim ulega zakończenie pnia i przedrostek.

śelazo, śelaz - stwo, śelas - stwo, śelastwo
 towarzys^z, towarzys^z - stwo, towarzys^z - stwo, towarzystwo
 mą^z mę^z - stwo męs - stwo męstwo
 Bóg bóg - stwo bós - stwo bóstwo

215. Podług tego wzoru przepisuj i dokończ ¹⁾.

papież	ubogi	zwycięzca	krzywoprzysięzca
ksiądz	niedolega	łupieżca	

216. Przepisz i dokończ podług wzoru ²⁾.

brat — brac - two	tkacz — tkać - two
kupiec — kupiec - two	ptak — ptac - two
ogrodnik —	szlachta —
rolnik —	tulacz —
górnik —	pieniacz —
prorok —	powinowaty —
próżniak —	sierota —
zebrak —	strzelec —

217. Podług wzoru przepisuj i dokończ ³⁾.

<u>ś</u> ledzić — <u>ś</u> ledzić - two	wojewoda —
władać — władz - two	sąsiad —
dowodzić —	

¹⁾ Spółgłoski z, ż, sz, g przed przyrostkiem -stwo zmieniają się w s, które z początkiem s przyrostka łączy się w jedno s.

²⁾ Po spółgłoskach t, c, cz, k przyrostek -stwo, traci s, które wraz ze spółgłoskami t, c, cz, k zmienia się w c.

³⁾ Po spółgłoskach d, dz, dź, dż przyrostek -stwo traci s, które wraz ze spółgłoską d, dz, dź, dż zmienia się w spółgłoskę c, oznaczoną w piśmie przez literę dz.

218. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem -ski i -skość.

Mój brat odbył już piękną podróż. W porcie ry-
skim wsiadł na okręt, odwiedził wybrzeża szwedzkie i nor-
weskie, góry szkockie, potem francuskie miasta i fabryki
i powrócił z bogactwem doświadczeniem i męską już samo-
dzielnością. Teraz na zebraniach sąsiedzkich musi opowia-
dać swoje ciekawe przygody, a wszyscy słuchają go z wiel-
kim zajęciem.

Przed przyrostkami -ski i -skość spółgłoski ulegają takim samym
zmianom, jak przed przyrostkiem -stwo.

219. Przepisz i dokończ:

chłop — chłopski	chwata — chwacki
myśliwy —	Szkot —
Sas —	szewc —
Francuz — francuski	kupiec —
Kaukaz —	tkacz —
Suez —	Kozak —
mąż — męski, męskość	Krzyżak —

Bóg — boski, boskość	lud — ludzki, ludzkość
Praga —	sąsiad —
Ryga —	Szwed —

220. Wytłumacz różnice pisowni i znaczenia podkreślonych wyrazów.

Ta Francuzka ma piękną wymowę.

Ta francuska książka bardzo mnie zajmuje.

221. Zastosuj w zdaniach wyrazy:

Francuzka (rzeczown.), francuska (przymiotn.).

222. Podkreślone wyrazy zmień na rodzaj żeński i nijaki, dodając odpowiednie rzeczowniki ¹⁾.

<u>niski</u> brzeg	<u>śliski</u> lód	<u>wąski</u> pas
<u>bliski</u> sąsiad	<u>grząski</u> grunt	

223. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem -ca. Wypisz je.

Polowanie skończone. Myśliwi zgromadzili się wokoło ogniska i oglądają zdobycę. Oto wilk-grabiezca nie bę-

¹⁾ Piszemy: niski, bliski, śliski, grząski, wąski, przez s, jakkolwiek pochodzenie spółgłoski s w tych wyrazach jest inne, niż wyrazach saski, francuski i t. p. Przymiotniki te utworzone zostały zapomocą przyrostka -ki, tak jak szybki, prędkie, słodki i t. p., tutaj więc spółgłoska s powstała bezpośrednio z pierwotnego z, które przed spółgłoską bezdźwięczną k przechodzi w wymowie w bezdźwięczne s.

dzie już więcej wyrządził szkody. Oto niedźwiedź, łupieżca ulów, leży martwy. Wszyscy wieszają zwycięzcy niedźwiedzia celnego strzału i dobrego oka, a dowódca wyprawy wznosi na cześć jego okrzyk. Tylko pan rządca niezadowolony, że tyle kul i prochu wystrzelono, kiedy on jest wynalazcą znakomitych siodeł nawet na grubą zwierzynę.

224. Przepisz i dokończ, podkreślając przyrostek -ca, a następnie dodając go podług wzoru, uważaj na zmiany spółgłosek, znajdujących się bezpośrednio przed przyrostkiem.

<u>radzić</u> — <u>radca</u>	<u>zwycięzać</u> — <u>zwycięzca</u>
<u>rzadzić</u> — <u>rzad</u> —	<u>ciemieżyć</u> — <u>ciemierz</u> —
<u>dowodzić</u> —	<u>wynaleźć</u> —
<u>przyprowadzić</u> —	<u>znaleźć</u> —
<u>władać</u> —	<u>krzywooprzyسیęgać</u> —
<u>nakładać</u> —	<u>krzywooprzyсіęzca</u>

Przed przyrostkiem -ca spółgłoska dź zmienia się w d, ż w z, g w ż.

Wyjątek stanowi:

Wychodzić — wychodzica;
grabiezić — grabiezica.

Lupiezić — lupiezica,

225. Zastosuj te wyrazy w zdaniach.

226. Przepisz, podkreślając wyrazy z przyrostkiem ny, any, na, ana, ne, ane.

Ścienny zegar wydzwania godzinę dwunastą, wicher jesienny zawył głośniejsza oknami, lecz nam radośniej uderzyły serca, bo jednocześnie rozległ się srebrny głos drwonków u sanek i przez szklane drzwi ujrzeliśmy zblizające się szybko światelka.

Wypisz podkreślone wyrazy i oddziel pień od przyrostka.

227. Od następujących wyrazów utwórz nowe zapomocą przyrostka ny lub any.

krzew —	duma —	jesień	kość
kwiat —	zima —	kamień	chróst
las —	ziemia —	sumienie	głina
lot —	roboty —	ściana	słoma
dym —	srebro —	wina	szkło

228. Przepisz, podkreślając przyrostki i dodając rzeczowniki.

setny	skórzany	drewniany
mętny	welniany	szklany
szkodny	ławelniany	rózany

d. Przenoszenie wyrazów.

229. Następujące wyrazy rozdziel na sylaby i na części znaczeniowe (przedrostek, pień, przyrostek) podług wzoru.

Sylaby.	Części znaczeniowe.		
po-wóz	— po-wóz	bestia	— służba
wózek	— wózek	roskaz	— wieśniaczka
rol-nik	— rol-nik	odwaga	— gestwina
ma-ka	— mat-ka	cierpliwość	— ogrodnik
prze-dmiot	— przed-miot	budowla	— księgarnia

W niektórych wyrazach sylaby odpowiadają w zupełności częstkom znaczeniowym, np. po-wóz, rol-nik, częściej jednakże dwa te podziały nie zgadzają się.

230. Przyjrzyj się wyrazom, rozdzielonym na części, które możemy przenosić z jednego wiersza na drugi, — zastanów się, dłaczego je tak przenosimy, i wytłumacz.

tra-wa	— traw-ka	ko-si	— kos-ba
cha-ta	— chat-ka	gro-zi	— groź-ba

chło-pek	— chłop-ski	cie-żar	— cięż-ki
xa-ba-wa	— xa-baru-ny	zł-o-to	— złot-nik
pro-sić	— pros-ba	ku-piec	— ku-piec-two

Z przykładów tych widać, że:

1. Jeżeli po samogłosce następuje jedna tylko spółgłoska, wówczas dzielimy wyrazy na sylaby: tra-wa, cha-ta i t. p.

2. Jeżeli po samogłosce następuje parę spółgłosek, wtedy dzielimy wyrazy na ich części znaczeniowe, t. j. przedrostki i przyrostki oddzielamy od pnia, np. traw-ka, chat-ka i t. p.

231. Przepisz uważnie.

*Lu-bił ksiądz Piotr w let-nie po-po-lu-dnie za o-
pro-dze-nie ple-bań-skie wyjść, i na ław-ce pod sta-rym
ci-sem siadł-szy, w świat pa-trzeć. Wi-dział stąd zło-żo
zł-o-ci-ste, peł-ne mo-drych bła-wat-ków i ma-ków czer-
wo-nych, ró-żo-we i bia-łe za-go-ny ko-ni-czyn, łą-ki zie-
ło-ne, prze-sia-ne mnó-stwem róż-no-baru-nych kwiat-ków,
mie-nią-ce się pod blask słoń-cz-ny. Wi-dział bór ciem-
ny, ja-ko-by pod drżą-cą prze-zro-czą ga-zą zło-to-szma-
rag-do-we-go świat-ła, i gdzieś da-le-ko mgli-ste, błę-kit-
nie-ją-ce gó-ry; a nie-o-po-dal wi-dział je-zio-ro wiel-kie,*

*ci-cha, lek-ko fa-lu-ją-cą z wia-trem roz-chwiej wod-na,
ne-nu-fa-ra-mi u brze-gów i sze-le-szcza-cem si-to-wiem za-
ro-sta, i-skrzą-cą się miej-scem, jak bła-cha srebr-no
w słoń-cu, miej-scem si-wą lub si-no-fio-le-to-wą. Po je-
zio-rze pły-wa-ły kacx-ki dzi-kie, czer-niąc się na to-pie-
li sznu-ra-mi; za-wi-sa-ły po-nad niem cxa-ple o skrzą-
dlach sze-ro-kich i chma-ry cxa-jek krzy-klowych, a je-
zio-ro cią-gnęło się sze-ro-ko, głę-ba-ko w kraj, ci-che,
sen-ne, lek-ko z wia-trem fa-li-ste.*

K. Tetmajer.

232. Przepisz, rozdzielając wyrazy tak, jak przy przenoszeniu z jednego wiersza na drugi.

*Okolo polanki, jak okiem dojrzał, ciągnął się mur
ciemnych sosen i gestwi lesnej. Mur ten przerywa się
w jednym miejscu i idąc w dal nakształt korytarza, roz-
szerzał się coraz bardziej. W korytarzu i rozszerzeniu bel-
kotaty fale jeziora i oplókiwały brzeg polanki. Drugi
kraniec jeziora ginał w oddaleniu i chyba jak przez mgłę
można było dojrzeć czerwony dach, wieżyczkę stojącego po*

drugiej stronie kościółka i czarną opaskę lasu, zamykającego horyzont.

H. Sienkiewicz.

b. Jeszcze dzieckiem pamiętam, jak to było gwaro, kiedy ściany domowe gości nie ogarną: tam przy matce matrony, tu przy ojcu męże, wrę gwar, brzęczą ścielichy, stukają oręże; wiję się krasnych strojów barwa uroczyta, jako kwiaty na łące, gdy je wietrzyk chysta. Ojciec wesół, że strzecha cygniona nasza, miód i wino rozlewa i gości zaprasza; a sam, z gośćmi zasiadłszy przy winie lub miodzie, rozpowiada o panu trockim wojewodzie, przy którym, jak zwyczajnie szlachta niebogata, szukając klientseli, spędził młode lata.

Wł. Syrkowka.

VIII. Rzeczownik.

Wielkie litery.

233. Podkreśl i wypisz z tych urywków wszystkie wyrazy, zaczynające się wielką literą. Wytlumacz, dlaczego się tak piszą.

Czego Jan się nie nauczy, tego Jan nie będzie

umiał. Mądry Polak po szkodzie. Od Warszawy do Krakowa wszędzie bieda jednakowa. Nie jednemu psu Lysak. Wisłę przepłynął, a w Dunajcu zginął.

b. Jak potopu świata fale, zamrożone w swoim biegu, stoją nagie Tatry w śniegu, by graniczny słup zachwale. Biodra Tatrów las ostania, ponad niemi stoi chmura, a po halach wiatr przegania uронione orle pióra.

c. Za szumnym Dniestrem, na cecorskim błoni, gdzie Kółkiewskiego spotkał los okrutny, jechał Sienawski, odważny i smutny, w błyszczącej zbroi i na śnieżnym koniu.

J. Niemcewicz.

d. A czy znasz ty, bracie młody, te pokrewne twoje rody? tych górali i Litwinów, i Lemudź świętą i Rusinów?

W. Pol.

234. a. Napisz 5 imion i nazwisk sławnych mężów, 5 imion i nazwisk sławnych kobiet, — 3 nazwy miejscowości, słynnych w historii.

b. Napisz zdaniami, jak się nazywa największa rzeka w Polsce, skąd wypływa i gdzie wpada. Jakie są najważniejsze jej dopływy? Jakie ważniejsze miasta nad nią leżą?

c. Napisz nazwy części świata, kilku krajów, narodów, gór i wysp w Europie.

Jakie rzeczowniki piszemy wielkimi literami?

235. Przepisz, podkreśl i wypisz rzeczowniki, zaczynające się wielką literą, oddziel je przecinkami i objaśnij co oznaczają, i dlaczego je tak piszemy.

*Poparł stronę Chrzciciela Bartek, zwan Brzy-
twka od szabli cienkiej, tudzież Maciej, zwan Konew-
ka od sztucca, który naszał, z gardłem tak szerokiem, że
aż jak z konwi tuzin kulek był potokiem. Obaj krzy-
czeli: „Wiwat Chrzciciel z Kropudelkiem!”*

A. Mickiewicz.

b. *Szlachcic to był, służący dawnym zamku panów,
pozostały ostatni z Horeszki dworzaków. Zaw sze nosił
Horeszków liberję¹⁾ dawną: kurtkę z połami żółtą, galo-
nem oprawną, który dziś żółty, dawniej zapewne był zło-*

¹⁾ Dla miary wiersza — zamiast liberję.

*ty. Wkoło szycie jedwabiem herbowne klejnoty, Półkoxice:
stąd też cała okolica Półkoxicem przezwała starego szlach-
cica. Czasem też od przystawia, które bezustanku po-
wtażzał, nazywano go także Mopanku; czasem Szczerb-
cem, że całą łysinę miał w szczerbach. Lecz on zwiał
się Rebajto, a o jego herbach niewiadomo.*

A. Mickiewicz.

Rzeczowniki własne, oznaczające przezwiska przydomki i herby, piszą się także wielką literą.

236. Napisz kilka nazw herbów, przydomków lub przezwisk.

237. Przepisz i podkreśl wyrazy, piszące się wielką literą. Zastanów się, dlaczego je tak piszemy.

*Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
czego za dobrodziejstwa, którym niemasz miary?*

J. Kochanowski.

*Drodzy Rodzice. Już drugi miesiąc upływa od
świąt Bożego Narodzenia, ale do Wielkanocy jeszcze tak
daleko! Często o Was myślę, a gdy zamknę oczy wie-
czorem, zawsze widzę nasz pokój jadalny, Ojca z gazetą,*

Mamę, Babunię i Ciocię, Janka coś rysującego i dziewczynki, bawiące się lalkami. Chciałbym przemówić do Was, a tylko list mogę napisać!

Wyrazy, odnoszące się do Boga, Matki Bożej, nazwy świąt, zaimki i rzeczowniki pospolite, oznaczające osoby, do których się zwracamy, piszemy wielką literą.

238. Przepisz, podkreślając rzeczowniki, piszące się wielką literą, wypisz je i zastanów się, co oznaczają.

a. *Bydąc w Krakowie, zwiedziłem Bibliotekę Jagiellońską, Akademię Umiejętności i Muzeum Czartoryskich. Widziałem kościół Marjański, Sukiennice. Łamek królewski, Katedrę i kościół Sw. Krzyża. Oprócz Rynku, najlepiej podobało mi się Podzamcze.*

b. *Byłem na wystawie Towarzystwa Sztuki Pięknych, ze wszystkich obrazów, najlepiej podobał mi się „Rycerz”, „Kuropatwy na śniegu” i „Zachód słońca”.*

c. *Uporządkowałem swoją biblioteczkę. Najulubieńsze książki: „W pustyni i w puszczy” oraz „Chłopcy z placu*

broni”, obłożyłem w czerwony papier, a „*Nasz Świat*” i „*Iskry*” oddałem do oprawy.

239. Wielkimi literami piszemy:

1. Imiona, nazwiska, przezwiska i przydomki ludzi.
2. Imiona zwierząt.
3. Nazwy krajów, państw, części świata, wysp, gór, rzek, miast, wsi, osad, ulic i t. p.
4. Nazwy narodów i plemion.
5. Nazwy świąt.
6. Nazwy zakładów i instytucyj.
7. Tytuły książek, utworów muzycznych obrazów i t. p.
8. Rzeczowniki pospolite, użyte jako tytuły lub dla wyrażenia szacunku (najczęściej w listach).

240. Napisz nazwy kilku ulic, — 3 nazwy psów, — 3 tytuły książek, — 3 nazwy świąt, — 3 nazwy instytucyj.

b. Małe litery.

241. Przepisz podkreślając wyrazy, oznaczające pory roku i miesiące.

Coraz ciszej — wczesień! wczesień! Słońce rzuca blask rucosa, i dzień krótszy, chłodna rosa — ha, i jesień, polska jesień!

W. Pol.

242. Napisz nazwy czterech pór roku, wylicz, jakie miesiące do każdej z nich należą.

243. Przepisz, podkreślając, nazwy dni w tygodniu.

W XI wieku we Francji duchowienstwo wydało ustawę, aby nikt nie śmiał dobywać oręża i prowadzić wojny od środy wieczorem do poniedziałku rano każdego tygodnia, dla uczczenia Męki i Zmartwychwstania Chrystusa Pana. Był to t. zw. Pokój Boży. Przyjęły go i Niemcy.

Utrzymujący się dziś jeszcze przesąd, że nie należy wyjeżdżać w drogę w poniedziałek, jako w dzień feralny, miał więc znaczenie w XI wieku, gdy w poniedziałek nie obowiązywał Pokój Boży, a więc drogi stawały się niebezpieczne.

Z T. Korzona.

Wypisz wszystkie dni tygodnia.

Nazwy zakonów, pór roku, miesiący i dni piszemy małą literą.

244. Przepisz wierszem, podkreślając wyrazy, piszące się wielką literą. Wytlumacz ich pisownię i znaczenie.

Wymarsz na wojnę. — Już ich ledwo widuć z wież
Król w czerwieni przodem bieży, koło króla jadą starce,
a królewicz wśród młodzieży wyprawuje śliczne harce.

Ha nim idą Krakowiacy, którzy nie są jacy tacy.
I Polanie ze sztandarem, co mieszkają w Gnieźnie sta-
rem. Ida, ida, a tu chyłkiem Lew pojawia się z po-
silkim. I Śląsk idzie i Morawy, jeszcze wówczas
pełne starzy — i Czechowie, naród bosy, co nadgryza
wrogom nosy — i z Pomorza ludź taki, którzy morskie
je ślimaki, i Mazury pocziwiny, i Łużyckie rotę z Dre-
zna, i z dalekiej Ukrainy ludzie, których nikt już nie zna.

Deotyma.

b. Poza Niemnem puszcza sroga, a na Rusi błotna
droga, góral zbyt podkasały, a Odraki — lud zniem-
cały; a więc nasza, nasza góra: niemasz w świecie nad
Mazura! Idzieś za światem Dniepr tam płynie, staro-
ne konie w Ukrainie; ale kto, jak Mazur właśnie, wio-
ząc z konia, biczem trząśnie?! Kiedy jedzie do War-
segi¹⁾, mówią wszyscy: „Mazur tegi!”

W. Pol

¹⁾ Warszawa.

c. Odmiana rzeczownika.

-ami -mi.

Końcówka narzędnika na wszystkie trzy rodzaje.

245. Przepisz wierszem, podkreślając wszędzie końcówkę narzędnika liczby mnogiej.

Szumy woda porohami, od porohów sokół leci, wicher wyje mogiłami, wilk oczyma nocą świeci. Burzami¹⁾ kosa driska, oczeretem lis pomyłka.

W. Pol.

246. Odpisz zdaniami na pytania, stawiając rzeczownik w narzędniku liczby mnogiej.

Czem widzę, słyszę, chwytam, chodzę, gryzę, mrugam? Czemu się bawię? Na ostatnie pytanie 3 odpowiedzi w narzędniku liczby mnogiej.

247. Przepisz i dokończ, podług wzoru.

zarządza <u>dobrami</u>	porozi	porusza
kieruje	dowozi	pogardza
władada	rzuca	zachwyca się

ę w mianowniku lic. poj.

248. Przepisz, podkreślając rzeczowniki rodz. nijakiego, zakończone na ę. Wypisz je.

¹⁾ Burzany — wysokie trawy stepowe. Oczeret — trzcina.

*Nasze śpiewa, bo ptasze, bo ma w lesie swobodę,
dziewczę śpiewa, bo nasze, bo wesole i młode.* T. Lenartowicz

249. Następujące rzeczowniki napisz w dopełniaczu, rozdzielając je na sylaby. Porównaj ilość sylab w każdej kolumnie.

serce-ser-ca	lłonie	dziecie — dzie-cię-cia	strzebie
zielo	zdanie	chłopię	pachole
pole	stońce	dziewczę	zrobię
złozę	mycie	imię	kurczę
morze	południe	ramię	kocię

Jak możesz poznać, kiedy rzeczowniki rodzaju nijakiego w mianowniku mają e, a kiedy ę?

250. Napisz 5 rzeczowników rodz. nijakiego, zakończonych na ę.

ę w bierniku, ą w narzędniku l. p. r. ż.

251. Przepisz wierszem, podkreślając rzeczowniki rodz. żeńskiego w bierniku.

*Leć już, jaskółko, leć do strzech, na lubą ci gości-
nę, — i ty, śpiewaku głośnych ech, słowiczku, leć w olszy-
nę. I tobie, boćku, czas już, czas, na gniazdo twe, na,
bronę, klekotem witaj łun, ten las, te łąki uroszone.*

M. Konopnicka.

A ta Wisła, a tu modra, jako wstęga biała, przepasuje żyzną ziemię do samego morza. A ty Wisło, wędrownico, a ty srebrna rzeko, a i cóż ty z sobą weźmiesz w tę drogę daleką?

M. Konopnicka.

Idzie mi pokazać taką chatę lichą, taki bór szumiący, taką łukę cichą?

T Lenartowicz.

252. Napisz zdania, w których dopełnieniem w bierniku będą wyrazy:

chata	hufka	gospodyni	<u>pani</u>
łuka	szpilka	spizarnia	
sosna	śruba	piłka	

Rzeczownik pani ma w bierniku a, np.

Widzę panią, znam tę panią, lubię panią.

253. Przepisz wierszem, podkreśl rzeczowniki rodz. żeńskiego w narzędniku.

Laszumięło nasze pole złotą pieśnią zbóż, wschodzi, wschodzi słone słońce wśród różanych ziół. Wschodzi, wschodzi złotą drogą na ten ciemny las, a skowronek z gniazdek bci, piosnką budzi nas.

M. Konopnicka.

254. Uzupełnij następujące zdania rzeczownikiem rodz. żeńskiego w narzędniku.

<p>Szyję (czem?)</p> <p>Bawię się (czem?)</p>	<p>Opiekuję się (kim?)</p> <p>Pójdę do teatru (z kim?)</p>
---	--

Zachwyć się (czem?)

255. Napisz podług wzoru w bierniku i narzędniku l. poj.

Siostra, koleżanka, córka, przyjaciółka.

Mianownik.

Biernik.

Narzędnik.

Idzie matka, kocham matkę, pójdę z matką.

256. Napisz 3 zdania z rzeczownikiem rodzaju żeńskiego w bierniku i 3 w narzędniku.

j — ja, ji, yj.

Rzeczowniki (cudzoziemskie) obce, piszące się przez j.

257. Przepisz podkreślając rzeczowniki rodz. żeńskiego z przyrostkiem ja. Wypisz je w mianowniku.

Nasza stacja miała najlepszą opinię, gdyż z historii i geometrii byliśmy najmocniejsi, a przy grze w pa-

Santa nasza partja prawie zawsze zwyciężała. Marzeniem naszym było posiadanie prawdziwej fuszki, z którą moglibyśmy chodzić na polowanie.

258. Napisz podług wzoru.

Mianownik.	Dopełniacz.	Celownik.	Biernik.
<i>Marja</i>	<i>Marji</i>	<i>Marji</i>	<i>Marję</i>
<i>Trojsja</i>			
<i>pensja</i>			
<i>stancja</i>	<i>linja</i>	<i>Francja</i>	<i>konjugacja</i>
<i>akademja</i>	<i>lilja</i>	<i>Serbja</i>	<i>deklaracja</i>
<i>lekcja</i>	<i>lewkonja</i>	<i>Austrja</i>	

259. Napisz nazwy kwiatów rodzaju żeńskiego z przyrostkiem ja.

260. Napisz nazwy nauk rodz. żeńskiego z przyrostkiem ja.

261. Napisz podług wzoru w dopełniaczu liczby mnogiej.

Mianownik-dopełniacz.	Mianownik-dopełniacz.
<i>lekcja — lekcyj</i>	<i>konwalia — konwalij</i>
<i>operacja —</i>	<i>lilja —</i>
<i>poezja —</i>	<i>lewkonja —</i>

Dopełniacz liczby mnogiej rzeczowników, mających w mianowniku l. p. zakończenie ja po spółgłosce, kończy się na—ij albo—yj.

262. Wypisz znane ci imiona żeńskie z przyrostkiem ja. Wypisz znane ci nazwy krajów z przyrostkiem ja.

263. Od danych imion męskich utwórz odpowiednie nazwy żon, przez dodanie przyrostka owa—i córek, przez dodanie przyrostka ówna.

Marjan — Marjanowa — Marjanówna
Juljan
Lucjan
Florjan
Juljusz

264. Przepisz i do każdego wyrazu dodaj przymiotnik.

<i>miljon</i>	<i>djabel</i>	<i>gimnazjum</i>
<i>medaljon</i>	<i>idjota</i>	<i>akwarjum</i>
<i>bruljon</i>	<i>ferje</i>	<i>legjon</i>
<i>buljon</i>	<i>portjer</i>	<i>kurjer</i>

265. Przepisz wierszem, podkreśl rzeczowniki z j.

*Już kwitną siołki¹⁾ wskroś trawy pod rosą, w świe-
 żych swych czareczkach woi przestodką niosą. A w ga-*

¹⁾ Taka pisownia potrzebna tu dla miary wiersza (zamiast fiołki).

ju wśród liści w wilgotnej ustroni konwalia bieluchna
w dzwoneczki swe dzwoni.

M. Konopnicka.

266. Zastosuj w zdaniach albo utwórz od tych wyrazów przymiotniki.

chrześcijaństwo	bibljja	genjusz	hejnał
chrześcijanin	biblijoteka	konjugacja	senjor

267. Przepisz i dokończ podług wzoru:

	Mian. l. poj.	dopeł. l. poj.	mian. l. mn.	dopeł. l. mn.
a.	szyja	szyi	szyje	szyj
	źmija	źmii	źmije	źmij

Ułóż tak samo przypadki następujących wyrazów:

b.	nadzieja	zawieja	zbroja	kniewa
	aleja	dziewoja	kolej	ostoja

Porównaj końcówkę dopełniacza w liczbie pojedynczej i mnogiej.

X. Przymiotnik, zaimek, liczebnik.

a. Wielkie litery.

268. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki, piszące się wielką literą.
Co one oznaczają?

Wychowan w dzielnych wojowników gronie, straszny

sasiadom, dla poddanych dobry, koroną przodków okrył
młode skronie Bolesław Chrobry.

J. Niemcewicz.

Kawisza Czarny, gdyż z tego imienia znany był
później u świata, w ciężkiej kolczudze, nie tknąwszy strze-
mienia, lekko wskoczył na bachmata i, gdy wesóło wśród
szranków płasał, wywijał mieczem, kopiją¹⁾ potrasał.

J. Niemcewicz.

Przepisz, podkreślając rzeczowniki i zaimki, piszące się wielką li-
terą. Wytłumacz, dlaczego.

Kto się w opiekę poda Panu swemu, a całym ser-
cem szczerze ufa Jemu, śmiało rzec może: Mam obrońcę
Boga, nie przyjdzie na mnie żadna straszna trwoga.

J. Kochanowski.

Wszchemocny Panie, wiekuisty Boże, kto się Twym
sprawom wydziwować może? kto rozumowi, którym nie-
zmierzony ten świat stworzony?

J. Kochanowski.

¹⁾ Ze względu na budowę wiersza kopija — zawsze kopia.

269. Przepisz, podkreśl liczebnik, piszący się wielką literą, wytłumacz dlaczego.

*Naprzód! Wzięli namiot wroga. — Co miecz pusił,
lije twoga... a po swiecie skrzył: „Niechaj żyje
król Jan Trzeci!”*

Wniosek. Wielkimi literami, oprócz rzeczowników, piszemy przymiotniki zaimki i liczebniki, jeżeli te wyrazy stanowią imię własne osoby lub rzeczy.

270. Przepisz i wytłumacz pisownię podkreślonych wyrazów.

<i>Niebo było pochmurne, a <u>czarne</u> morze huczało groźnie.</i>	<i>Morze <u>Czarne</u> oblewa dwie części świata.</i>
<i>Wzdłuż wybrzeża ciągnę- ła się <u>dluga</u> ulica.</i>	<i>Ulica <u>Długa</u> leży w sta- rej dzielnicy Warszawy.</i>
<i>Na krakowskim przed- mieściu (przedmieście Kra- kowska)</i>	<i>Na Krakowskim- Przedmieściu (ulica w War- szawie)</i>

271. Następujące przymiotniki i liczebniki zastosuj jako imiona własne w zdaniach.

wielki | polska | miodowa | piemuszny

<i>sprawiedliwy</i>	<i>poznańskie</i>	<i>marszałkowska</i>	<i>drugi</i>
<i>smiały</i>	<i>saski</i>	<i>ogrodowa</i>	<i>czwarty</i>

272. Przepisz, podkreśl wyrazy, piszące się wielką literą i wytłumacz ich pisownię.

*U stóp Miedzianego (nazwa szczytu) leży po jed-
nej stronie Morskie Oko i Czarny Staw, a po dru-
giej pięć stawów polskich: Ladni, Czarny, Wielki, Przed-
ni i małenki stawek, którego — jak mówią górale — „wół
nie dopił”.*

K. Tetmajer.

273. Napisz po jednej nazwie morza, góry, jeziora, wsi lub miasta, ulicy, w której przymiotnik będzie imieniem własnym.

b. Końcówki deklinacyjne przymiotnika i wyrazów, odmieniających się jak przymiotniki.

a w bierniku.

274. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki rodz. żeńsk. w bierniku.

*Na dolinie, na zielonej, widzę wdali wioskę małą,
domek płotem ogrodzony, na zakręcie brzoze białą.*

T. Lenartowicz.

275. Przepisz i dokończ podług wzoru.

Widzę dużą chmurę | Legubilem | Przeczytałem

Biorę	Narysowałem	Koduję
Wzrostem	Napisałem	Chowam

Jakie końcówki w bierniku l. p. rodz. żeń. mamy w przymiotniku i rzeczowniku?

276. W poprzednim ćwiczeniu, zamiast przymiotnika, połóż wszędzie zaimek albo liczebnik, podług wzoru.

Widzę twoją piłkę | biorę drugą książkę

Jakie końcówki w bierniku rodz. żeńskiego mają zaimki i liczebniki porządkowe?

277. Porównaj końcówki podkreślonych zaimków.

Spójrz tu | Spójrz tu

278. Przepisz i dokończ dodając do każdego rzeczownika zaimek ta.

Co kupiłeś? — <u>te</u> <u>piłki</u>	<u>książkę</u>	<u>konwale</u>
<u>gruszkę</u>	<u>rosę</u>	<u>obsadkę</u>

Zaimek ta ma w bierniku postać te.

279. Przepisz i wypisz podkreślone zaimki.

Jak cię kocham, moja droga, tak mię smuci wasza trudna, lecz się wahać już nie możę, wypruszamy zaraz z drogę.

Zaimki mię, cię, się piszą się przez ę.

ą w narzędniku.

280. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki rodz. żeńsk. w narzędniku.

Wszystko srebrzy się dokoła pod perlistą, bujną rosą, świerki, trawy, mchy i ziola balsamiczny zapach niosą.

A. Asnyk.

Jaką końcówkę mają przymiotniki rodzaju żeńskiego w narzędniku?

281. Przepisz i dokończ, dodając przed rzeczownikiem przymiotnik lub zaimek.

Zachwyć się: naszą wioską — rzeką — dobrocią;
piękną łaką — krainą — książką;
górną — odwagą — poezją.

Jaką końcówkę mają w narzędniku przymiotniki i zaimki rodzaju żeńskiego l. p.?

282. Napisz w narzędniku:

Druga uczennica	ta historia	sluga bajka
podwójna przyjemność	tamta lekcja	porwacająca wiosna
setna rocznica	nasza pani	skończona zima

Wskaż różnicę końcówek w narzędniku przymiotnika, zaimka i liczebnika r. ż. l. p.

Zasada. Biernik narzędnik rodz. żeń. liczb. poj. deklinacji przymiotnikowej ma końcówkę ą.

Końcówka dopełniacza, celownika i miejscownika r. ż. licz. poj.

283. Przepisz wierszem, wypisz podkreślone wyrazy, oznacz, jakimi są częściami mowy i w którym stoją przypadku.

*Wiatry zwiały ten świat biały z pachnącej jabłoni,
we mgle białej stoją sady, i słowik nie dzwoni.*

284. Napisz te same wyrazy w celowniku:

przyglądam się —

285. Przepisz wierszem, podkreśl przymiotniki i zaimki z końcówką ej, — wypisz i oznacz przypadek.

*Pod Krakowem między chmury widać czuby Ba-
liciej góry. Wyprawili ją Karpaty prosić gości do swej
chaty. A ta chata aż do nieba, trzy dni do niej piąć się
trzeba, — chyba że cię niedźwiedź bury weźmie grzecznie na
pazury. A w tej chacie gazda siedzi, stary obierzym, król.
niedźwiedzi, na ognisko drew dokłada, cudne bajki roz-
powiada.*

M. Konopnicka.

286. Wypisane z poprzedniego zdania przymiotniki i zaimki połóż w celowniku z rzeczownikami.

287. Napisz w zdaniach podług wzoru.

Dopełniacz: pójde do swojej ubogiej chaty.

Celownik: zwracam się ku swojej ubogiej chacie.

Miejscownik: myślę o swojej ubogiej chacie.

*Tak samo: nasza zielona łąka, twoja starsza siostra,
ta śliczna wiosna, taka długa noc,
pierwsza uczennica, trzecia niedziela.*

Jaka jest końcówka w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rodzaju żeńskiego wyrazów, należących do deklinacji przymiotnikowej?

ym, im, — em; ymi, imi — emi.

Końcówki narzędnika i miejscownika.

Liczba pojedyncza.

288. Przepisz, oznacz przypadek i rodzaj podkreślonych wyrazów.

*Leci wicher pustem polem i dalekim śnieżnym ste-
pem. Hula wicher w pustem polu i dalekim śnieżnym
stepie.*

*Nagim drzewem wiatr kołysze, nagim głuchym bo-
rem wstrząsa. W nagim drzewie wiatr zajęczał, w nagim,
głuchym borze huczy.*

Jaka jest końcówka narzędnika i miejscownika liczby pojedynczej w rodzaju męskim i nijakim deklinacji przymiotnikowej?

289. Napisz w narzędniku i miejscowniku l. p.

Głodny wilk, głodne zwierzę.

Suchy mech, suche siano.

Ten węzeł, to szczenie.

Twój ogród, twoje podwórze.

Szósty miesiąc, szóste lato.

Liczba mnoga.

290. Przepisz, oznacz rodzaj i przypadek podkreślonych wyrazów.

Cichemi lasami, cichemi polami, cichemi nocami błąkały się wilki.

Temi staremi debami, temi staremi drzewami, temi staremi sosnami potrząsały wichry.

Czekała matka syna ciemnymi wieczorami i długimi nocami i całymi latami.

Jaka jest końcówka narzędnika l. mnog. w deklinacji przymiotnikowej?

291. Przepisz, oznacz rodzaj i przypadek podkreślonych wyrazów.

Umówiliśmy się z najlepszymi kolegami, że zapie-

kujemy się słabszymi. Lubię rozmawiać ze starymi ludźmi. Pozналиśmy się z dzielnymi chłopcami. Ojciec rozmawiał z ubogimi pielgrzymami.

Jaka tu jest końcówka narzędnika w deklinacji przymiotnikowej? Dlaczego? Podkreślone wyrazy w zadaniu 287 i 288 połóż w mianowniku i narzędniku liczby mnogiej.

Zasada. Narzędnik deklinacji przymiotnikowej w liczbie mnogiej ma końcówkę, ymi imi przy rzeczownikach osobowych męskich, jeżeli mianownik liczby mnogiej tejże deklinacji kończy się na y, i.

292. Przepisz i wytłumacz pisownię narzędnika w przymiotniku.

Z dobrymi przyjaciółmi, dobremi końmi, dobremi uczennicami, dobremi dziećmi. Drogimi rodzicami, drogimi ojcami, drogimi braćmi, drogiemi siostrami, drogiemi dziećmi, ładnymi końmi, ładnymi żrebiętami, ładnymi owocami.

293. Napisz w narzędniku liczby mnogiej.

Odwagienny chłop, piękny koń, srebrne strzemie, złota podkowa.

Mój towarzysz, nasz pies, tamto pióro, ta biblioteka.

Ten piękny rumak, ta piękna klacz, to piękne źrebie.

Twój młodszy brat, twoja młodsza siostra, twoje młodsze dziecko.

Ten pierwszy uczeń, ta pierwsza uczennica, to pierwsze twoje dzieło.

Tamten dzielny żołnierz, tamta dzielna kobieta, tamto dzielne pachole.

294. Przepisz wierszem, podkreśl wyrazy w narzędniku liczby pojedynczej i mnogiej, wytłumacz ich pisownię.

Pod tą cichą, złotą korzą korawie leciały, z tem szerokiem, pustem polem smutnie się żegnały: — Ty, szerokie, puste pole, ty czarny ugorze, już my lecim, odlatujem za to sine morze! Czekaaj ty nas, a wyglądj rankami cichemi, jak się wiosna rozblękitni dookoła ziemi.

M. Konopnicka,

c. Liczebniki: dwóch, obydwóch.

295. Przepisz, podkreśl liczebniki.

W dawnem państwie polskiem było dwóch hetmanów: polny i wielki, a obydwóch mianował czyli powoływał król.

296. Przepisz całemi wyrazami i uzupełnij podług wzoru.

Było 2 braci, obydwóch znałem dobrze.

Miałem 2 przyjaciół, — — — straciłem.

Spotkałem 2 kolegów i — — — zaprosilem na wieczór.

X. Czasownik.

a. Pisownia bezokolicznika.

ić, yć, eć.

297. Przepisz,—wypisz podkreślone czasowniki, porównaj pisownię czasu przeszłego i bezokolicznika.

*Chodził Jasio do szkoły, bo musiał chodzić,
uczył się pilnie, bo chciał się uczyć,
i umiał wiele, bo powinien był umieć.*

Jakie zakończenie mają w bezokoliczniku podkreślone czasowniki?

298. Napisz w bezokoliczniku:

a. <i>prosił</i>	<i>chodził</i>	<i>kosił</i>	<i>mówił</i>
<i>nosił</i>	<i>wodził</i>	<i>kusił</i>	<i>lubił</i>

b. <i>wierzył</i>	<i>trwożył</i>	<i>burzył</i>	<i>suszył</i>
<i>ważył</i>	<i>krążył</i>	<i>marzył</i>	<i>życzył</i>

c. kochał	miłował	śluchał	usłyszał
czekał	myślał	oglądał	widział

wiedział	chciał	patrzył	ujrzał
siedział	miał	umiał	cierpiał

Jak możemy poznać pisownię bezokolicznika?

Zasada: W bezokoliczniku piszemy—ić—yc, jeżeli w czasie przeszłym jest końcówka—ił, —yl; —eć piszemy w bezokoliczniku wtedy, gdy w czasie przeszłym jest końcówka —ał.

299. Napisz w bezokoliczniku.

śluzzył	chodził	straszył	prosił
musiał	siedział	piszczał	dręczył
śmiał	wiedział	krzyczał	siwiał

ść, — źć.

300. Przepisz, — wypisz podkreślone czasowniki, porównaj pisownię czasu przeszłego i bezokolicznika.

Długo Stach nie mógł znaleźć ukrytego skarbu, znalazł go wreszcie, ale ciężkiego garnka podnieść nie miał siły, więc go nie podniósł i zostawił.

Kiedy piszemy w bezokoliczniku przed końcówką ć — ś, a kiedy ź?

301. Napisz w bezokoliczniku.

Łaxł na drzewo —	niósł ciężar —
gryzł orzechy —	trząstł gruszeki —
plótł koszałki-opałki	wiodł ślepego
xagniółł ciasta	siadł na płocie
ugrxzał w błocie	znalazł omyłkę

302. Przepisz wierszem, — podkreśl czasowniki, — połóż je w bezokoliczniku i wytłumacz pisownię.

a. *W Myszyńieckiej puszczy tam Kurpiki siedzą, co się dzieje w świecie całym, tego nic nie wiedzą. — W Myszyńieckiej puszczy dzieciół tam kolata; jak z tej puszczy wyjdą Kurpie, będzie koniec świata. — W Myszyńieckiej puszczy wicher sosny młoci; nie bójta się, moi ludzie, gniazda Kurp nie rzuci.*

M. Konopnicka.

b. *Łaszumiaty, zohuczaly dęby przedwiekowe i podniosły aż pod niebo swoją hardą głowę. Łaszumiaty, zahuczaly jak królowie leśni: Idźcie, syny, między ludzi wśród borowej pieśni. Łaspiewajcie, jak to grają*

po łniejach ogary, jak wiewiórka orzech gryzie, jak drzy
zając stary. Niechże wiedzą, niechże znają wśród bia-
łego dworu, że nie byle skąd wy rodem, lecz z nasze-
go boru.

M. Konopnicka.

c — ć.

303. Przepisz, podkreśl czasowniki w bezokoliczniku, wypisz je.

Mówi przysłowie: *chcieć — to móc*. A ja chcia-
łem, lecz biec nie mogłem już dalej, wolalem się położyć
na wilgotnej ziemi, choćby mię wróg miał spoznać, choć-
bym miał polec i nie powrócić do swoich.

Zasada. Bezokolicznik kończy się zawsze na ć lub c.

304. Napisz w zdaniach w bezokoliczniku.

móc	strzec	lec	spoznać
biec	strzyc	polec	przysiąc

305. Przepisz wierszem, podkreśl czasowniki i połóż je w bezokoliczniku.

Był to król dobry, w boju tylko srogi, był spra-
wiedliwy i karal swawole, pod nim bezpiecznie mógł
łmiotek ubogi orać swe pole. Nie dziw, że kiedy po-

legł w ojców grobie, zdziaławszy tyle dla szczęścia i chwa-
ły, nieutulony i w ciężkiej żalobie płakał lud cały.

b. Czas terażniejszy.

imy, — ymy, — emy.

306. Przepisz, — wypisz podług wzoru podkreślone czasowniki.

Baw się Tadzio w gospodarza: *kosi, żnie, zwo-
zi zboże, spieszy się, często krzyczy, łaje, grozi*, — a my
za nim bawimy się tak samo: *kosimy, żniemy, zwozimy,
spieszymy i krzyczymy z całej mocy, łajemy, grozimy;
aż on się zmęczy i my się zmęczymy, więc on idzie i my
idziemy odpocząć*.

3 os. l. poj. 1 os. l. mn.

wzór:

baw — *bawimy*

Od czego więc zależy końcówka czasownika w 1 osobie liczby
mnożej czasu terażniejszego?

307. Zasada: Samogłoski — e, — i, — y 3-ej osoby l. poj. zachowujemy
— w końcówce 1-ej osoby liczby mnogiej.

308. Napisz w 1 osobie liczb. mnogiej cz. terażniejszego.

<i>Czyta</i> — <i>czytamy</i>	<i>widzi</i>	<i>chodzi</i>	<i>musi</i>
<i>pisze</i>	<i>słyszy</i>	<i>mówi</i>	<i>pragnie</i>
<i>liczy</i>	<i>jedzie</i>	<i>uczy</i>	<i>lubi</i>

309. Przepisz, podkreśl i wypisz czasowniki w 1-ej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego.

Już dzień! Pospiesznie wstaję, biegnę w pole lub do lasu, aby użyć swobody, nim się zabiorę do pracy. Wiem, że pracować musi każdy, rozumiem ten obowiązek i umiem go spełniać z ochotą, ale muszę też zawsze znaleźć czas na rozrywkę, także każdemu potrzebną.

310. Napisz w 1-ej osobie liczby poj. czasu teraźniejszego.

<i>pisać — piszę</i>	<i>wysować</i>	<i>czytać</i>	<i>rozumieć</i>
<i>liczyć</i>	<i>malować</i>	<i>czekać</i>	<i>wiedzieć</i>
<i>myśleć</i>	<i>polować</i>	<i>szukać</i>	<i>umieć</i>

Jakie końcówki ma 1 osoba liczby poj. czasu teraźniejszego.

311. Odmieniaj podług wzoru:

(ja) <i>śmiem</i>	<i>śmiem</i>	<i>rozumiem</i>
(ty) <i>śmiesz</i>		
on) <i>śmie</i>		
(my) <i>śmiemy</i>		
(wy) <i>śmiecie</i>		
(oni) <i>śmieją</i>		

Zasada. W pierwszej osobie liczb. poj. czasu teraźniejszego czasowniki mają końcówkę ę lub am. Kończówkę — em mają czasowniki: śmiem, rozumiem, umiem, jem.

312. Przepisz i dokończ.

<i>pracować</i>	<i>ja pracuję</i>	<i>on pracuje</i>
<i>pilnować</i>		
<i>ratować</i>		

<i>żyć</i>	<i>psuć</i>	<i>kluć</i>	<i>wałować</i>
<i>szyć</i>	<i>grać</i>	<i>mleć</i>	<i>masać</i>
<i>myć</i>	<i>grzebać</i>	<i>pleć</i>	<i>piścić</i>

Jaką różnicę widzisz w zakończeniu 1-ej i 3-ej os. liczby poj. czasu teraźniejszego?

313. Przepisz i dokończ.

<i>ja piszę</i>	<i>oni piszą</i>	<i>skubię</i>	<i>żyje</i>
<i>wałuję</i>		<i>lubię</i>	<i>pije</i>
<i>trąbię</i>		<i>czuję</i>	<i>daje</i>

Jaką widzisz różnicę w zakończeniu 1-ej os. liczby poj. i 3-ej os. l. mnogiej czasu teraźniejszego?

Zasada. 1-a os. liczby poj. czasu teraźniejszego ma końcówkę ę, em lub — am, — 3-a os. liczby poj. — ę, i (y), a 3-a os. liczby mnogiej ą.

c. Czas przeszły.

314. Przepisz i dokończ.

<i>wąbać</i> — <i>wąbał</i>	<i>nieść</i> — <i>niósł</i>	<i>pleść</i>	<i>zblednąć</i>
<i>czekać</i> —	<i>wieźć</i> —	<i>zwieźć</i>	<i>zgasnąć</i>
<i>zgiąć</i> —	<i>wieść</i> —	<i>zgnieść</i>	<i>zbrzydnąć</i>
<i>wziąć</i> —	<i>paść</i> —	<i>jeść</i>	<i>zziębnąć</i>

<i>ostrzec</i>	<i>ugrzęznąć</i>	<i>zastabnąć</i>	<i>zmoknąć</i>
<i>zaprząć</i>	<i>wypelznąć</i>	<i>znieknąć</i>	<i>zmiłknąć</i>

Jaka jest końcówka 3-iej os. liczby pojedynczej czasu przeszłego?

315. Przepisz, zmieniając rodzaj męski na żeński i odwrotnie.

Wieża runęła, dom runął — bo *runąć*
noc minęła, dzień — bo —
roboty stanęła, zegar — —
krówka kopnęła, koń — —
szablą cięła, miecz — —
rzeka płynęła, potok — —

wicher gwał drzewa, burza —
zmiwiarz zął, zmiwiarka —
król zdjął koronę, królowa —
chłopiec stanął, dziewczynka —
chory zasnął, chora —
brat ziewnął, siostra —

d. Czas teraźniejszy trybu oznajmującego i tryb rozkazujący.

316. Przepisz i dokończ.

Pisać — ty *piszesz* — *pisz*
mazać — ty *mażesz* — *maż*
krzesać — ty *krzeszesz* — *krzesz*
wierzyć — ty *wierzysz* —
kazać —
chodzić —
leżeć —
karcić —

W podanych wyżej czasownikach czem różni się zakończenie 2 os. czasu teraźniejszego i trybu rozkazującego?

e. Powtórzenie.

317. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki — wypisz je i użyj w 1-e osobie liczby mnogiej czasu teraźniejszego.

Był przed laty w gronie braci stary żołnierz, Bardysz Maciej. Świat splądrował wprost i wstecz, z mnogich wojen wrócił zdrow, a na starość chrobry miecz już zawiesił u swych głów. Włokę gruntu czynszem wziął, zaprowadził ule pszczół, wyhodował chartów smycz; płacił czynsz na święty Jerzy, panu czołem nie uderzy, lecz kto z braci mu zawierzy, jak na brata liczy.

Kondratowicz.

318. Te same czasowniki połóż w bezokoliczniku i w 2 osobie trybu rozkazującego.
319. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je, połóż w bezokoliczniku i wytłumacz pisownię.

Sześć rumaków, jakby strzał, stary Bardysz w stajni miał, a że nie chciał gnusnieć marnie, toć i charty z jego psiarnie¹⁾, czy to gesty sadząc płot, czy to wpoprzek polnych miedz, mogły ptaszka dognać wlot. Li

¹⁾ Staropolska forma, zamiast psiarni.

sa zwrotów już nie ucz, bo to stary majster adrad, mając umie w błędny kluczek gmatwać skoków swoich ślad; lecz odprzeżnij sfory stal, kaź za adrajcą lecieć wdał, ruszą zwierza wierne psiska z najskrzytszego legowiska — jeno w łeb mu pał!

Kondratowicz.

320. Te same czasowniki połóż w 2-ej os. liczby pojed. czasu teraźniejszego i w trybie rozkazującym.
321. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je i połóż w 3-ej osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego, w rodzaju męskim i żeńskim.

Smycz z chartami ujął w dłoń, wskoczył na koń, parsknął koń; wtem głos gończych jęknął głuchy, wybiegł szarak długostuchy, stanął słupem, patrzy w bok, wypatruje, kędy bieć, stulił uszy, spreżył skok i wzduż żółtych polnych miedz wie do lasu z całych sił, aż się za nim kłębi pył.

Kondratowicz.

322. Te same czasowniki połóż w bezokoliczniku.
323. Przepisz wierszem, podkreślając czasowniki, — wypisz je, połóż w 2 osobie liczby pojedynczej cz. teraźn. i trybu rozkazującego.

Kasztelanie, jesteś zuch! na moją przyjaźń teraz licz,
niech ci służy moja smycz, na pamiątkę charta biera,
który z tobą dzielił znój; weź pamiątkę w mej chudobie,
a pieniądze schowaj sobie na twych dworzan rój.

Kondratowicz.

324. Te same czasowniki połóż w 1-ej os. liczby mnogiej cz. teraźniejszego.

f. Imiesłów zaprzeszły.

325. Przepisz, podkreśl i wypisz imiesłów zaprzeszły.

Dziwił się Koszałek-Opalek, słuchając lamentu ko-
biet, aż nagle stuknął się palcem w czoło, kalamarzem od-
korkował, umaczał w nim pióro, strzepnął i otwartą
wielką księgę, takie w niej zapisał słowa: — Drugiego
dnia podróży zaszedłem do nieszczęsnej krainy, którą Ta-
tarowie napadli, uprowadzili w jasyr wszystkie kogu-
ty i kokosze.

326. Przepisz i dokończ:

wzią - ć, wzią - ł, wzią - wszy		zjes - ć, zjad - ł, zjad - łszy
zdją - ć, zdją - ł, zdją - wszy		stłu - c, stłuk - ł, stłuk - łszy

zabra - ć, zabra - ł, —
pozna - ć,
usłucha - ć,
zaczę - ć,
zburzy - ć,
zszy - ć,
umy - ć,
wypi - ć.

upiec, upiek - ł, —
pobiec, pobieg - ł, —
spaś - ć,
zgnies - ć,
znies - ć,
przyjmies - ć,
zaprzac,
ostrzec.

Zasada: Imiesłów zaprzeszły ma przyrostek — wszy po samogłosce
i przyrostek — wszy po spółgłosce.

327. Przepisz, podkreśl czasowniki dokonane, wypisz je i utwórz od
nich imiesłów zaprzeszły.

I tak dalej, gadu, gadu, przyszedł wreszcie czas
obiadu: zadymiała wdzięczna woń, wnieśli flaszkę na nich
dwóch, poszła czarcka z dłoni w dłoń, misa barszczu zni-
kla w puch Bardysz kazał miodek wnieść, — wychy-
lono, powstał gwar, — rzekł koniuszy: — Dobra wieść! pan
kasztelan śle ci dar.

Kondratowicz.

XI. Przysłówki i przyimki.

a. Przysłówek przedrostek nie.

328. Przepisz, podkreśl wyrazy użyte z nie, zwróć uwagę, czy się piszą razem, czy osobno, wypisz je i oznacz, jakimi są częściami mowy.

Lгода buduje, niexgoda rujnuje. W nieszczęściu poznajemy przyjaciela. Bóg nierychliwy, ale sprawiedliwy. Niebezpieczniejszy głupi przyjaciel, niż rozumny wróg. Nie podstawiaj, żabo, nogi, kiedy konia kują. Jak Bartłomiej nie zasieje, nie pokropi Idzi, to się zboża, to się żyta mało w polu widzi. Niejednemu psu Lysek. Nie każdy spi, kto chrapie. Niezawsze święto, kiedy drwony biją.

Zasada. Nie, jako przedrostek, w rzeczownikach, przymiotnikach, zaimkach i przysłówkach pisze się łącznie z temi wyrazami; jako przysłówek, przy czasownikach pisze się oddzielnie.

329. Następujące wyrazy zastosuj w zdaniach z przedrostkiem lub przysłówkiem nie.

Szczęście	zgodny	chcieć	śmiało	wielu
dola	wierny	rozumieć	mężnie	każdy
uwaga	chętny	pracować	zgodnie	wszyscy

330. Wytłumacz znaczenie podkreślonych wyrazów, — przepisz te zdania.

Nagle uderzył na nas nieprzyjaciel. Nie przyjaciel, lecz wróg stał przed nami. Niedobry chłopcze, dlaczegoś to zrobił? Nie dobry, ale srogi to był pan. Nieszczere się uśmiechał. Nie szczerze, lecz podstępnie mówił.

331. Wytłumacz znaczenie następujących wyrazów i użyj ich w zdaniach.

Nieszczęście	nie szczęście	niepilny	nie pilny
niezgoda	nie zgoda	niechętny	nie chętny
niejeden	nie jeden	niewielu	nie wielu
nieśmiało	nie śmiało	niecierpię	nie cierpię

332. Przepisz, podkreśl wyrazy, użyte z przysłówkiem nie i wytłumacz ich pisownię.

Nie książka winna, ale twoja nieuwaga. Nie zastużony, ale szczęśliwy zwyciężył. Był to hold niezastużony. Nie pędka, lecz wytrwale dąż do celu. Nie pędka się znów zobaczymy.

333. Zastosuj w zdaniach w różnych czasach.

Nienawidzić, niedomagać, niedoleżnieć, niepokoić.

334. Przepisz, wytłumacz znaczenie i różnicę pisowni podkreślonych wyrazów.

<i>Stas <u>nie</u> <u>ma</u> rodzeństwa.</i>	<i>Stasia <u>niema</u> w domu.</i>
<i>Stas <u>ma</u> rodzeństwo.</i>	<i>Stas <u>jest</u> w domu.</i>
<i>Tu <u>niema</u> nikogo.</i>	<i>Nikt <u>nie</u> <u>ma</u> chęci się barwić.</i>
<i>Tu <u>jest</u> ktoś.</i>	<i>Każdy <u>ma</u> chęć się barwić.</i>

Zasada. Jeżeli po usunięciu przeczenia, nie ma przekształca się w ma, wtedy nie ma piszemy oddzielnie, — jeżeli po usunięciu przeczenia niema przekształca się w jest, wtedy niema piszemy razem.

335. Napisz po 3 zdania na niema i nie ma.

DYKTANDA.

Uwaga. Na dyktando spożytkować można wiele poprzednich ćwiczeń.

1.

Przedrostki: roz, bez, wz, wez.

Utrudniały nam drogę wiosenne roztopy, szliśmy jednak pośpiesznie, nie lękając się niebezpieczeństwa z zasadzki, — pewni, że nieprzyjaciel nie zaskoczy bezkarnie posuwających się naprzód szeregów. Nakoniec rozkaz: „stój!” Nadeszła stanowcza godzina. Może ostatnia. Ten i ów prześle westchnienie do swoich, lecz w szeregach niema rozpacz, nawet rozstanie z życiem wydaje się łatwym i pięknym w tej chwili, wobec celu: zdeptać bezprawie, niewolę! Wtem huk armat wstrząsnął powietrzem: rozpoczęła się walna rozprawa.

2.

z — s.

Wicher szalał od świtu i nie tylko strącał niedojrzałe owoce w sadach, ale łamał gałęzie, a ziółkę liście roznosił daleko po ścieżkach. Doptero kiedy ściemniać się zaczęło, spędził chmury z jasnego nieba, jakby nam chciał pokazać sprawione spustoszenie. Lecz wkrótce stracił siłę i osłabił zupełnie. Wtedy zewsząd zaczęli schodzić się do nas ludzie, — usiedliśmy przed domem na desce niezheblowanej, i zaczęło się opowiadanie o wypadkach, jakie nas spotykały dnia tego.

3.

Przyrostki erz — arz.

Usiadłem na wzgórzu pod starym śpichlerzem, skąd widać świat szeroko i daleko. Patrzyłem i myślałem, czem ja na nim będę. Gdybym żył w dawnych wiekach, chciałbym być rycerzem i walczyć, w ciężkiej zbroi ze skrzydłami, w obronie sprawiedliwości i kraju. Lecz dziś rycerzy niema, a żołnierz mniej mi się podoba, choć równie mężnym i śmiałym być może. Zamigotały w słońcu fale rzeki i wspomniałem o morzu. Czy nie pięknie byłoby zostać marynarzem, opłynąć świat dokoła, jako żeglarz nieustraszony, nie lękając się burz i morskich otchłani? Ale to są marzenia, a w rzeczywistości mogę co najwyżej być malarzem i te wspaniałe rzeczy malować na płótnie. Nie spostrzegłem, kiedy zmierzch zaczął zapadać, aż spłoszyły mię zbudzone ze snu nietoperze i pierchnęły przed niemi myśli o pięknej przyszłości.

4.

stwo, — zca.

Po długiej walce mężni legjoniści odnieśli nakoniec zupełne zwycięstwo, pokonany najeźdźca pierzchał i cofał się w wielkim popłochu. Ludność oswobodzonej części województwa witała nasze oddziały, jak zbawców, i nie było w tem wcale pochlebstwa. Oni też, patrząc na straszne zniszczenie, czuli się zawczasu szczęśliwi i dumni, że swem męstwem uratowali życie i mienie tysięcy od okrutnego grabieżcy. Były to mile chwile wypoczynku, który jednak trwał bardzo krótko, gdyż dowódca oznajmił, że muszą śpiesznie ruszyć w dalszą drogę. Kto chce być zwycięzcą, ten nie może przerywać walki, dopóki nie pokona zła zupełnie, aby nie mogło znowu wzmóc się w siłę i szerzyć dalej. Więc znów na bój i trudy pociągnęli dzielni wojacy z wiarą w sercu, że walczą w dobrej sprawie.

5.

ski, — skość.

Dążyliśmy ku rzece. Brzeg w tem miejscu był wąski, niski, w lecie zazwyczaj grząski. lecz obecnie pokryty cienką warstwą lodu i śliski.

II

Bliskość morza zabezpieczała nam ucieczkę, byle się znaleźć w łodzi, która powinna była oczekiwać na nas w przystani. Liczyliśmy na słowność i ludzkość przewodnika. Znał on dokładnie nasze położenie i sprzyjał nam szczerze. To też ujrawszy zdała światelko na łodzi, jako znak umówiony, byliśmy pewni, że pokonamy zwycięsko pozostałe trudności i przed świtem znajdziemy się na pełnem morzu. A stamtąd otwarta droga w świat szeroki.

6.

nny, — any.

Był wiosenny poranek. Wyjechałem konno, żeby obejrzeć ruiny zamczyska. Dach blaszany świecił zdaleka w tem miejscu, gdzie zaczęto już odnawianie. Po zniszczonych kamiennych schodach dostałem się do wielkiej sali, zwanej niegdyś lustraną. Dziś pył okrywał ściany i malowany sufit. Staroświecki świecznik polyskiwał w słońcu resztkami szklanych ozdób. Tu i owdzie wisiały jeszcze szczątki pozłacanych ram od obrazów. I pustka. Smutna pustka w pogodny, jasny dzień słoneczny; jakże tu być musiało w czas jesienny, dżdżysty, kiedy na niebie zamiast różanych obłoków wiatr przeganiał posępne chmury. Nie chciałbym tu być w takiej porze roku.

7.

Wielkie litery.

Bracie — rzekł ksiądz — ważne są tego powody. Pamiętasz, że Jacek chciał do wojska ślać syna, potem w Litwie osadził; cóż w tem za przyczyna? Ważne rzeczy, mój bracie: wojna tuż nad nami! Wojna o Polskę, bracie, będziemy Polakami. Wojna niechybna. Kiedy z poselstwem tajemnym tu biegłem, wojsk forpoczty już stały nad Niemnem. Napoleon już zbiera armię ogromną, jakiej człowiek nie widział i dzieje nie pomną; obok Francuzów ciągnie wojsko polskie całe, nasz Józef, nasz Dąbrowski, nasze orły białe! Już są w drodze, na pierwszy znak Napoleona przejdą Niemen i, bracie, Ojczyzna wskrzeszona!

A. Mickiewicz.

III

Brać, Bóg dziś naszemu szczęścił orężowi; ale muszę waćpaństwu wyznać bez ogródki, że z tych niewczesnych bojów złe wynikną skutki. Zbłądziliśmy i nikt tu z nas nie jest bez winy: ksiądz Robak, że zbyt czynnie rozszerzał nowiny; Klucznik i szlachta, że je pojęła opacznie. Wojna z Rosją jeszcze nieprędko się zacznie, tymczasem kto miał udział najczynniejszy w bitwie, ten nie może bezpieczny zostać się na Litwie. Musicie więc do Księstwa uciekać, panowie, a mianowicie Maciej, co się Chrzyciel zowie, Tadeusz, Konew, Brzytew, niech unoszą głowy za Niemem, gdzie ich czeka zastęp narodowy. My na was nieobecnych całą winę zwallim i na Piuta, — tak resztę rodzeństwa ocalim.

A. Mickiewicz.

Małe i wielkie litery.

• Kochany Tadius. Donoszę Ci, że we czwartek wróciliśmy nako-niec do siebie: pamiętaj adres: ziemia kielecka, Czarna Wólka. Choć w czerwcu miasto puste i nikogo z Was nie spotkam, cieszę się, że po niedzieli jedziemy do Warszawy. Ojciec ma jakiś interes w Towarzystwie Kredytowem, a ja będę mógł kupić sobie parę książek: Bole-sława Chrobrego, W puszczy, może jeszcze zaprenumeruję Nasz Świat lub inne pismo. Mam ogromną ochotę opowiedzieć Ci o Morskiem Oku, Kościeliskiej i innych cudach, ale z tem do zobaczenia. Gdybyś chciał do mnie napisać, adresuj: Krakowskie Przedmieście, hotel Europejski, bo tam się zatrzymamy.

ami.

a. Po brzozowym cichym lesie idzie dziewczę, dzbanek niesie, niesie dzbanek z jagodami, jagodami, borówkami. A jakżeś je nazbierała, ty dziewczynko moja mała? Nazbierałam je rękami, temi oto paluszkami. Dziwily się tylko drzewa, na gałązce ptaszę śpiewa, a las szumi gałęzia-

mi, konarami, listeczkami. A wiatr niesie het po lesie moje piosnki, dziwuje się, i powtarza je echami w głębi lasu, nad polami.

b. Albośmy to jacy, tacy, chłopcy Krakowiacy! Czapeczka na bakter wdziana, kierezyja wyszywana pętlicznymi, sznureczkami, troistemi kłapeczkami dokolutenieczka, moja kochaneczka! Mam i pasik z białej skóry, tak i owak wyszywany, przeplatany rzemyczkami, wybijany gwoździkami, zlocistemi sprzążeczkami dokolutenieczka, moja kochaneczka!

Krakowiak.

ej.

Idzie sobie pacholę przez zagony, przez pole; wielki wicher, ulewa, ono idzie i śpiewa. Wyszedł z gaju gajowy i ozwie się w te słowy: — Taka bieda na dworze, a ty śpiewasz, niebożę? — Oj, długo ja plakała, gdy mię nędza wygnana, gdy ja biedna sierota drżąca stała u płota; aż raz w nocy niedzielnej przy dzwonnicy kościelnej mróz wszelakie czucie ściał, i Pan Jezus duszę wziął. Oj sieroto, oj dziecię, nic ci nie żal na świecie? — Żal mi jeno tej łąki, gdzie fijołki i dzwonki, i fujarki wierzbowej z nad zielonej dąbrowy.

T. Lenartowicz.

j — ja — ji — yj.

Od wakacyj miałem chodzić do gimnazjum. Ojciec mię odwiózł do miasta i umieścił na stacji, gdzie stało kilku znajomych kolegów. Wyzначył mi też pensję, z której miałem kupować kajety, ołówki, pióra i t. p. drobne pomoce. Ambicji mi nie brakowało, i postanowiłem odrazu być pierwszym w swojej klasie. Lecz okazało się to bardzo trudnem. Nie umiałem się uczyć w gwarze rozmów koleżeńskich, a lekcyj zadawano dużo. Przytem zbyt mię nęciła biblioteka szkolna. Czytałem wiele, ale idjotycznie, bo nie zastanawiałem się nad niczem, byle prędzej dobiec do końca. Dopiero repetycja przed cenzurą uświadomiła mi niebezpieczeństwo pozostania pierwszym — na ostatniej ławce. To też z energją wziąłem się wreszcie do pracy.

Wyjechałem do kolei wśród zamieci i zawiei, ale z wichrem, het, w zawody lubi walczyć każdy młody. Więc nie tracąc nic nadziei, choć nie widać drzew alei, jadę w mroku, niby w kniei, kiedy w zimie wilki wyją, chodząc z wyciągniętą szyją. Niby rycerz w lśniącej zbroi, na rozdrożu słup tam stoi, i światełko jasno płonie, jak nadzieja w moim łonie. Tam się więcej świateł wije, niby węże, niby żmije, ha, to dworzec, pociąg staje, zabierze mnie w dalsze kraje.

Nieraz zdjęty niepokonaną ciekawością, wychodziłem na strych, aby przez najwyższy dymnik zobaczyć choć zdaleka stolicę, gdzie uczył się starszy mój brat. Nieraz śledziłem pocztową bryczkę, szybko jadącą w tamtą stronę. Bryczka i wiszący nad nią obłok kurzu ginęły w lesie, który wypełniał szczelinę między niebem a ziemią, a przede mną wdali widniała tylko chata samotników, skulona i czająca się. Niekiedy słoneczne światło padało w jej okienka i wówczas nie mogłem się oprzeć złudzeniu, że widzę głowę kota, który patrzy na mnie, jakby chcąc się rzucić. Ogarniał mię strach i kryłem się za ramę dymnika. Wnet jednak ciekawość przemagała obawę, znowu wyglądałem i zapytywałem się w duchu, kto tam mieszka?

B. Prus.

Ciemnym lasem, dawnym czasem jechał rycerz stary, szukał chłodu w leśnym gąszczu, pomiędzy konary. Wtem olśniony jasnym światłem, co płynie od rzeki, siadł na trawie, na murawie, patrząc w świat daleki. Zaszumiały gałązeczki cichemi szeptami: — Już ten rycerz tu na wieki pozostanie z nami. Nie żegnałeś się, rycerzu, ze swymi druhami, czekać będą na twój powrót caluśkimi dniami; poślizże im choć westchnienie, zanim zamkniesz oczy, zanim wieczny sen nad tobą skrzydła swe rozłoczy.

Lubię czasem śnić, jak to może być. Chciałbym wszystko móc i umieć, chciałbym wiedzieć i rozumieć, czego w życiu strzec się trzeba, jaką drogą biec do nieba, by tam znaleźć słońce jasne, przynieść z sobą skarby własne. Sercem czystym przysiąc mogę, że zło we mnie budzi trwogę, żem za dobro polec gotów od okrutnych wroga grotów, byle tę nagrodę mieć, że wiedziałem, czego chcieć.

Nakoniec noc minęła, więc może szczęśliwie wrócimy do domu. Dziękuję gospodarzowi za gościnność, lecz on prawie nie słyszy, tak gorliwie pakuje na wóz swój dobytek. Dziwimy się, pytamy, co to znaczy, lecz w tej chwili słyszymy wszyscy huk w oddali, widzimy niby mgłę, która się ku nam zbliża. To bitwa. Nie powrócić teraz w tamtą stronę! Wraz z gospodarzem bierzemy się wszyscy do dźwigania zboża i rzeczy najpotrzebniejszych, — ja pracuję za czterech, dzieci pomagają, gospodarz bardzo wdzięczny. Odchodzimy wreszcie wszyscy ku lasowi, gdzie podążają także mieszkańcy całej wioski.

Natenczas Wojski chwycił na taśmie przypięty swój róg bawoli, długi, cętkowany, kręty, jak wąż boa; oburącz do ust go przycisnął, wzdął policzki, jak banie; w oczach krwią zabłysnął, zasunął wpół powieki, wciągnął w głąb pól brzucha i do płuc wysłał z niego cały zapas ducha, i zagrał. Starzec cały kunszt, którym niegdyś w lasach sływał, jeszcze raz przed uszami myśliwców rozwinął; napelnił wnet, ożywił knieje i dąbrowy, jakby psiarnię w nie wpuścił i rozpoczął łowy.

Adam Mickiewicz

Tryb rozkazujący, imiesłów zaprzeszy.

Nie spostrzegłszy nawet śniadania na stole, wybiegłem z domu, śpiesząc w stronę lasu, gdyż zdawało mi się, że słyszę zdaleka stuk siekier. — Śpiesz się — pisał mi ojciec, — jeżeli chcesz zobaczyć jeszcze swoje dęby. Nie uwierzysz, jak mię bolały te słowa. Tam już rąbią, słyszę wyraźnie. Próżno sobie powtarzam: — Zbierz odwagę, chłopcze, bo ludzie patrzeć będą, śmiać się z ciebie. Lecz nic to nie pomogło. Nie mogłem leż powstrzymać, kiedy je ujrzałem leżące na ziemi. Zdawało mi się, że widzę przed sobą konających władców tej puszczy, odwiecznych bohaterów, olbrzymów niepokonanych, obalonych siekierą drwala. Wierz mi, tych uczuć nigdy nie zapomnę. Dozorca, oparłszy się o konar dębu, wydawał obojętnie rozkazy robotnikom, a ja cofnąłem się pomiędzy drzewa i usiadłszy na starym pieńku, patrzyłem na to straszne spustoszenie. Las ma zginąć, bo tak się ludziom spodobało, a ja, choć go tak kocham, nic na to pomóc nie mogę!

nie ma — niema.

Niema o czym mówić, sprawa załatwiona: Antoś nie ma gdzie jechać na wakacje, więc zabieram go z sobą. Wiem, że jedzie niechętnie; jest to moja wina: on taki nieśmiały, a ja nie pomyślałem, żeby go wcześniej zaprosić. Ale przypuszczam, że mi to wybaczy i na wsi bardzo prędko zapomni o niechęci. Bo któżby się nie czuł szczęśliwym na swobodzie? Będzie miał swego konia, nie potrzebuje prosić, ile razy zechce pojechać. Nieraz będziemy urządzali we dwóch dalsze wycieczki, i niema obawy, aby mu było u nas źle albo nieswojo.

BGZs 38114

WYDAWNICTWA GEBI

- Boguicka C., Niewiadomska C., Warnkówna J.** Pięć sposobów pisania dla szkół elementarnych. Stopień I. 0,60
 „ „ „ II. „ 20. 0,60
 „ „ „ III. „ 14. 0,80
 „ „ „ IV. „ 7. 0,60
- Podręcznik do ćwiczeń ortograficznych i systematycznego dyktanda. Wyd. 19. 2,60
- Czapczyński T.** Metodyczny rozbiór „Pana Tadeusza” w formie pytań. Wyd. 3. 2,20
- Metodyczny rozbiór „Ogniem i mieczem”. 1,65
- Drzewiecki K.** Krótka składnia języka polskiego z przykładami i ćwiczeniami. Wyd. 7. 0,90
- Nauka czytania i pisania z objaśnieniami dla nauczycieli i ze wzorami lekcji. Z 61 rys. Wyd. 2. 0,35
- Pisownia polska z ćwiczeniami, dyktandami i słowniczkiem ortograficznym. Wyd. 3, przejrane, poprawione i zastosowane do uchwał Akademii Umiejętności z dnia 9 lutego 1918 r. 2,35
- Początki gramatyki języka polskiego z ćwiczeniami i przykładami, zastosowanemi do uchwał ortograficznych Akad. Umiejętności z dn. 15/I 1918 r. Wyd. 10. 2,50
- Zarys metodyki języka polskiego. Wyd. 3. 2,50
- Dzlerżanowska M., Niewiadomska C., Warnkówna J.** Gramatyka jęz. polskiego z ćwiczeniami. Podręcznik szkolny na kl. I, II i III. Wyd. 15. 2.—
- Niewiadomska C.** Czytanki dla szkół początkowych:
- Rok pierwszy. Oddz. II. Z 80 rys. Wyd. 10. 2.— karton 2,40
- Rok drugi. Oddział III. Z 92 rys. Wyd. 10. 2,20 „ 2,60
- Rok trzeci. Oddział IV. „Kraj własny”. Cz. I. Z 15 rys. Wyd. 9. 2.— „ 2,40
 Cz. II. Z 18 rys. Wyd. 5. 2.— „ 2,40
- Rok czwarty. Oddział V. „My i świat”. Cz. I.Wyd. 5. 1,60 „ 2.—
 Cz. II.Wyd. 4. 2.— „ 2,40
- Gramatyka elementarna, podług wskazówek i planu Jana Korneckiego. Wyd. 2. 0,15
- Pierwszy rok gramatyki. Klasa wstępna. Wyd. 18. 0,50
- Drugi rok gramatyki. Klasa pierwsza. Wyd. 18. 0,80
- Trzeci rok gramatyki. Klasa druga. Wyd. 14. 1.—
- Czwarty rok gramatyki. Składnia. Wyd. 11. 1.—
- Szober S., Niewiadomska C., Boguicka C.** Nauka pisowni we wzorach i ćwiczeniach
 Zeszyt I A. Wyd. 15—0,85. Zeszyt I B. Wyd. 13—0,70. Zeszyt II A. Wyd. 14—1,10. Zeszyt III A. Wyd. 6—1.— Zeszyt III B. Wyd. 5—0,80.